

Ur *Hopp och verklighet*, Årsbok för Kristen Humanism 2010, ss 157-160

Fler nyanser i bilden av Ryssland

Jan Blomgren, *Moskva tror inte på tårar. En tidsresa i det nya Ryssland*. Ersatz 2009. 243 s.
Stig Fredrikson, *Daterat Moskva. Rysslands väg leder bort*. Carlssons 2010. 188 s.
Vladislav Savic', *Vladimir Putin och rysskräcken*. Norstedts 2010. 302 s.

Tjugo år efter Sovjetunionens upplösning har tre av de svenska journalister som flitigast bevakat utvecklingen i Ryssland sedan Sovjetkommunismens fall samlat sina intryck och bedömningar i bokform. Med tanke på intresset, engagemanget och inte minst oron för utvecklingen i Ryssland är det litet anmärkningsvärt att denna bokflod låtit vänta på sig. Kanske beror det på att förhoppningarna om vad som ska ske i Ryssland är så stora, samtidigt som det är så svårt att riktigt förstå och analysera vad som händer.

-Utvecklingen för demokratin i Ryssland är Sveriges enda egentliga säkerhetspolitiska problem, sade en svensk försvarsminister vid ett säkerhetspolitiskt seminarium jag deltog i mot slutet av 1990-talet.

Det gäller än. Det är ett självklart svenskt intresse att Ryssland blir demokratiskt. För det krävs ekonomisk och social utveckling. Men verkar Ryssland utvecklas ekonomiskt men inte demokratiskt blir vi oroade. Ska vi då våga släppa in Ryssland i våra samarbetssammanhang eller ska vi hålla kritisk distans? Riktigt oroliga kan vi bli då det verkar som om många ryssar – både makthavare och vanligt folk – uppfattar Sovjetunionens sammanbrott som ett nederlag och en förlust, inte som en seger.

Av de tre aktuella bokskrivande journalisterna är Svenska Dagbladets utrikesmedarbetare Jan Blomgren i sin *Moskva tror inte på tårar* den mest utpräglade utsände reportern. I en rad reportage berättar han om vad han ser och människor han möter för att på så sätt belysa olika aspekter av den ryska utvecklingen – både våldet och nöjeslivet, korruptionen och konsumtionsexplosionen, vardagsslitet och maktspelet med säkerhetstjänsten i centrum. Och allt är inte Moskva. Jan Blomgren rapporterar från Tjetjenien i ett par omgångar, från småstadsidyller och sibiriska köldhål. Det är engagerat skrivet med stor personlig närvaro. Författaren vinnlägger sig om att träffa vanligt folk och knackar oblygt, nästan äventyrligt, på i trapphusen i de mest skilda miljöer. Jan Blomgren inledde sin karriär på Svenska Dagbladet som sportjournalist och det finns en i god mening

sportjournalistisk direkt attack i hans sätt att skriva som skiljer honom från de mer analyserande journalisttyper som brukar bli korrespondenter i stormakers huvudstäder.

Bäst är boken i den nästan förfärande skildringen av 1990-talets Ryssland. Boris Jeltsin stoppade visserligen det kommunistiska kuppförsoket 1993, men med stort militärt våld. Och sedan blev det inte mer än spekulationsekonomi och korruption medan ledaren försvann in i alkoholdimor och hjärtsvikt. Hans återval 1996 skildras som en väljarmanipulation orkestrerad av oligarkerna för att hindra kommunisterna från att återkomma till makten.

Jämfört med laglösheten under Jeltsin blir bilden av Vladimir Putins år av ordning och reda och det alltmer auktoritära Ryssland under 2000-talet inte bara en oroad berättelse om att allt blir sämre i Ryssland. Blomgren skildrar Putin lika illusionslöst som någon annan. Men han förstår varför många ryssar känner att de fått det bättre.

Tesen är densamma men tydligare och mer polemiskt uttryckt hos radiokorrespondenten Vladislav Savic'. *Vladimir Putin och rysskräcken*, är något av en upprättelse av den oftast misstrodde Putin. Savic' angriper också den allmänna misstron mot Ryssland, särskilt i Sverige, och försöker se utvecklingen sedan Sovjetunionens fall med ryska ögon. Då blir 1990-talet ingen löftesrik frihetsperiod utan år av ekonomiskt förfall och korruption och svikna löften om demokrati. Putin är visserligen en sällsam, nästan mystiskt anonym man utan kända egenskaper som plötsligt plockas fram av Jeltsin inför millennieskiftet. Men han etablerar sig sedan snabbt som en effektiv om än hänsynslös politiker som ryssarna lär sig att uppskatta.

Resonemanget har sina viktiga poäng. Supermakten Sovjetunionens snabba omvandling till ett fortfarande stort men skadskjutet Ryssland, omgivet av 14 nya självständiga stater med skiftande karaktär, tradition och politisk kompetens och ambitioner, har självklart varit en omtumlande och förnedrande erfarenhet för både vanliga ryssar och landets ledare. Korruptionen har flödat och gjort några få ofattbart rika, medan den stora massan ofta fått det ekonomiskt sämre. Medan Central- och Östeuropa snabbt närmade sig och välkomnats av EU och NATO har ryssarna hamnat utanför. Liksom Jan Blomgren lägger Savic' också huvudansvaret på Georgien för det rysk-georgiska kriget i augusti 2008, vilket annars används som exempel på Rysslands nya ondskefulla avsikter.

Vladislav Savic' vill också i sin bok ta itu med hela den grundläggande svenska oron för hotet från öster, rysskräcken. Han är särskilt oförstående för att Sverige så ofta i dag tycks dela den baltiska och polska synen på Ryssland. Han bortser då från det särskilda dåliga samvete/ansvar som Sverige har på grund av eftergifter till Sovjet under andra världskriget och sedan kalla kriget.

Men även om man i det stora hela kan ge Savic' rätt om mycket, blir framställningen ofta väl förstående för de ryska insatserna och perspektiven. Han diskuterar aldrig närmare den fortsatta korruptionen under Putin och inte på allvar försämringen av det demokratiska politiska systemet. Under det kalla kriget beskyldes svenska neutralitetsförespråkare för att vara kålsuparteoretiker och utmåla USA och Sovjet i lika ofördelaktig dager. Även om Savic' hela tiden reserverar sig inför allt han också anser att man ska kritisera Ryssland för, blir han på liknande sätt en troskyldig kålsupare som försvarar Ryssland med att det inte betar sig sämre än andra stormakter, särskilt inte Bushs USA.

Trots att Vladislav Savic' varit korrespondent på plats under många av de kritiska åren och ofta hänvisar till personliga iakttagelser och erfarenheter, har han mer skrivit en pratbok än ett reportage. Lusten till polemik tar över rapportrandet. Den engagerande närvaro som hela tiden finns i Blomgrens bok saknas hos Savic'. Som många polemiker fåktar han också med en motståndare han sällan namnger. Han vill ge en motbild till den vedertagna synen på utvecklingen i Ryssland och på Putin. Han förlitar sig löpande på fylliga citat från samtal med två tongivande svenska journalistkolleger, de utomordentliga Elisabeth Hedborg och Ebba Sävborg, tre ekonomiska experter samt mångåriga svenske Moskvaambassadören Sven Hirdman. Det är ju röster som återkommande och med auktoritet hörts i rapportering och analys av utvecklingen i Ryssland de senaste 20 åren. Vilka är egentligen – förutom Carl Bildt och Jan Björklund som namnges – de som står för den vedertagna och enligt Savic' förhärskande hotbilden av Ryssland?

Störst förväntningar av de tre aktuella författarna väcker Stig Fredrikson med sin *Daterat Moskva*. Som mångårig utrikeskommentator i SVT:s Aktuellt och tidigare bl. a. långvarig korrespondent i både Moskva och Washington är Stig Fredrikson en auktoritet i svensk utrikesjournalistik, den mest respektingivande och sympatiska bland kolleger. Hans mångåriga vänskap och roll som kurir åt den store ryske författaren, Nobelpristagaren och Sovjetkritikern Alexander Solzjenitsyn är nästan mytisk. Som kommentator och rapportör har han utmärkt sig för saklighet, djupa insikter och balanserat omdöme jämte en sympatiskt lågmäld personlig framtoning.

Hans nya Rysslandsbok är en tunn volym utformad som en nyhetsdagbok från en längre Moskvavistelse sommaren 2009. På omslaget står författaren kisande på Röda torget, och med titeln *Daterat Moskva* inpräntas att här ska bjudas korrespondentrapportering av klassisk typ. Dagens iakttagelser ska ställas i relief till Stig Fredrikssons mer än 40-åriga erfarenheter av att berätta om Ryssland.

Tyvärr infrias inte de höga förväntningarna. Bokens löpande dagsrapporter skulle behöva mer liv i gestaltningen och originalitet i analysen. Bilden av utvecklingen i Ryssland under Putin och nu Medvedev-Putin skiljer sig inte väsentligt från den Blomgren och Savic' ger. Men i värderingen är han mer pessimistisk och mindre förstående som framgår av underrubriken *Rysslands väg leder bort*. Det är välavvägt uttryckt men tillför inte så mycket. Just genom den aktuella dagboksformen blir boken därför överraskande "daterad" i ordets engelska betydelse – litet för gammal i kommentarerna. Den överraskande nya tonen mellan Polen och Ryssland efter den tragiska flygolyckan i vintras finns av förklarliga skäl inte med. Förhållandet mellan Vladimir Putin och hans efterträdare Dimitrij Medvedev har också blivit alltmer intressant och svårbedömt sedan boken gick till tryck. Däremot ger han stort utrymme och förhoppningar åt förbättringen av förhållandet mellan USA och Ryssland sedan Barack Obamas tillträde och första Moskvabesök .

Ett helt annat lyft och djup får framställningen på den dryga fjärdedel av bokens sidor som Stig Fredrikson ägnar en personlig epilog om Alexander Solzjenitsyn. Mötet och vänskapen med Solzjenitsyn är Stig Fredriksons öde. Han brottas med att få ihop sin egen tro och förhoppningar på ett öppnare Ryssland, där ledarna äntligen skulle våga lita på sitt eget folk, med den älskade och beundrade Solzjenitsyns storriska nationalism och konservatism. Han söker och finner kanske förklaringen till den först förbryllande ömsesidiga respekt som Vladimir Putin och Alexander Solzjenitsyn hyst för varandra. Stig Fredrikson tvingas erkänna att den Solzjenitsyn som han inte kan sluta att beundra och den Putin som han fortsatt misstror, förenas i ett värnande om Rysslands storhet, auktoritet och särart.

Här anar man den bok om Rysslands identitet och självbild som historisk nation som Stig Fredrikson förhoppningsvis så småningom tar sig tid att skriva. Där skulle han också kunna utveckla det perspektiv han öppnar för i inledningen till den här boken men sedan släpper. Han berättar om en tältturné i gamla Sovjet sommaren 1968 (det är samma grepp och samma resa som han första gången använde i sin bok för några år sedan om kontakterna med Solzjenitsyn). På campingplatserna träffar han vanliga turister från skilda delar av det väldiga Sovjetunionen. Aldrig kunde han ana att de drygt 20 år senare skulle komma från olika stater och behöva både pass och visum för att passera gränser.

Här ligger väl en stor del av det ryska traumat sedan det kalla krigets slut och Sovjetunionens upplösning: Fanns före 1991 en "nation" som säkert var mindre än Sovjetunionen men ändå större än dagens Ryssland? Är de 15 stater som uppstått sedan Sovjetunionens upplösning alla självklara och hållbara statsbildningar? Om inte, finns det ett

sätt att diskutera de ryska ”förlusterna” efter Sovjetunionens upplösning utan att böja sig för hotande storrysk nationalism och revanschism?

Vladislav Savic’ ska ha erkänsla för att han i sin bok vågat öppna för en sådan diskussion. Stig Fredrikson borde kunna gå vidare och ge mer djup i ett så viktigt men känsligt projekt.

Anders Mellbourn